Politeja
Nr 2(89), 2024, s. 355-370
https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2024.89.16
Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

**Karol BIENIEK**
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
karol.bieniek@uken.krakow.pl

# ZNACZENIE I ROLA PAŃSTW AFRYKI DLA TURECKIEJ POLITYKI ZAGRANICZNEJ W OKRESIE RZĄDÓW PARTII SPRAWIEDLIWOŚCI I ROZWOJU (AKP)

ABSTRACT **The Importance and Role of African Countries for Turkish Foreign Policy under the Rule of the Justice and Development Party (AKP)**
The main aim of the article is to trace an evolution of Turkey's foreign policy towards African countries. Assuming that during the rule of the Justice and Development Party a qualitative change took place in Turkey's approach to this area, the paper will analyse its particular importance in the process of shaping the new identity of Ankara's foreign policy after 2002. In addition, the ambition of the submitted paper is also to indicate the reasons for the change that took place in the way of building relations with some countries of the region, so characteristic for overall Turkey's international activities during the rule of R.T. Erdoğan and his political party.

**Keywords:** Republic of Turkey, foreign policy, Africa, AKP

**Słowa kluczowe:** Republika Turcji, polityka zagraniczna, Afryka, AKP

## WPROWADZENIE

Polityka zagraniczna Republiki Turcji w okresie samodzielnych rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) pozostaje stałym punktem analiz naukowych. Powszechnie przyjmuje się, że rządząca od 2002 roku Turcją AKP z obecnym tureckim prezydentem Recepem Tayyipem Erdoğanem na czele dokonała systemowej zmiany celów, priorytetów oraz środków realizacji polityki zagranicznej kraju, które wykraczają poza proste ramy dostosowania i adaptacji do zmieniających się warunków zewnętrznych i wyzwań płynących ze strony środowiska międzynarodowego. Zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia w debacie dotyczącej zmian polityki zagranicznej, ponieważ kompleksowe przemiany w polityce zagranicznej państwa występują relatywnie rzadko[1], zwłaszcza w systemach, w których długotrwałą władzę sprawuje jedno ugrupowanie partyjne[2].

W tym kontekście relacje Republiki Turcji z państwami kontynentu afrykańskiego wymykają się tradycyjnym ujęciom zmian paradygmatów polityki zagranicznej – w okresie swoich rządów R.T. Erdoğan doprowadził do znaczącego wzrostu zainteresowania Turcji budową politycznych, ekonomicznych, społecznych, kulturowych i naukowych relacji z państwami kontynentu, co stanowi nową jakość w polityce zagranicznej Turcji wobec tego obszaru. Ponadto zerwanie z tradycyjnie zachowawczą polityką wobec krajów Afryki, cechującą w zasadzie wszystkie poprzednie rządy aż do początku XXI wieku, jest wyraźnie dostrzegalne w odniesieniu do państw leżących na północy kontynentu – to w okresie dominacji AKP na scenie partyjnej Turcja, z państwa tradycyjnie postrzeganego jako mediator, także przez świat zachodni, stała się aktywnym graczem podejmującym samodzielne, unilateralne działania. Proces ten został znacząco zdynamizowany w następstwie Arabskiej Wiosny. Wówczas to Turcja nie wahała się aktywnie uczestniczyć w wydarzeniach będących jej konsekwencją, chociażby przez włączenie się w działania militarne na obszarze Libii oraz udzielanie aktywnego wsparcia bliskiemu ideologicznie wobec AKP Bractwu Muzułmańskiemu, np. w Egipcie. Tym samym polityka zagraniczna Turcji wobec państw Afryki Północnej cechuje się, szczególnie po wydarzeniach Arabskiej Wiosny, wysoką dozą asertywności oraz ma zmilitaryzowany charakter.

Podstawowym celem artykułu jest prześledzenie ewolucji polityki zagranicznej Turcji wobec państw Afryki. Wychodząc z założenia, że w okresie rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju dokonała się jakościowa przemiana w podejściu Turcji do tego obszaru, w toku wywodu autor ukaże jego szczególną wagę w procesie kształtowania nowej tożsamości polityki zagranicznej Ankary po 2002 roku. Ponadto ambicją autora przedłożonego tekstu jest także wskazanie przyczyn zmiany, jaka dokonała się w sposobie budowania relacji z niektórymi państwami regionu, tak charakterystyczna dla całości

[1] *Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change*, red. J.J. Rosati, Columbia 1994.

[2] T.J. Volgy, J.E. Schwarz, *Foreign Policy Restructuring and the Myriad Webs of Restraint*, [w:] *Foreign Policy Restructuring*..., s. 32.

działań międzynarodowych Turcji okresu rządów R.T. Erdoğana i jego stronnictwa. Jak już wspomniano, przemiana ta jest szczególnie widoczna w następstwie wydarzeń Arabskiej Wiosny z roku 2011. Na tle kontynentu afrykańskiego relacje z państwami Afryki Północnej zawsze miały – i w dalszym ciągu mają – dla Turcji duże znaczenie, odmienne od kontaktów z państwami reszty kontynentu: to z tym obszarem współczesna Republika Turcji dzieli wspólną historyczną przeszłość związaną z dominacją Imperium Osmańskiego, a współcześnie jest on nie tylko odbiorcą szeroko rozumianego tureckiego *soft power*, ale także wzbudza realne polityczne i gospodarcze zainteresowanie Ankary. Z kolei przyczyn jakościowej zmiany w polityce zagranicznej Turcji należy upatrywać zarówno w środowisku międzynarodowym, które generuje określone wyzwania, szanse i zagrożenia, jak i w polityce wewnętrznej[3]. W tym kontekście istotne stają się procesy centralizacji władzy przez R.T. Erdoğana, zmieniający się dyskurs ideologiczny oraz postulaty Partii Sprawiedliwości i Rozwoju.

Badania zostały oparte na jakościowej analizie źródeł zastanych. Wśród nich należy wymienić wpisane w teoretyczny dorobek dyscypliny oraz ukierunkowane tematycznie monografie i artykuły naukowe, a także raporty specjalistyczne instytucji rządowych, dane statystyczne oraz oświadczenia i wypowiedzi przywódców politycznych.

## REPUBLIKA TURCJI A AFRYKA W PERSPEKTYWIE HISTORYCZNEJ

Wraz z powstaniem nowoczesnej Republiki Turcji w roku 1923, kontynent afrykański jako całość pozostawał poza żywotnym zainteresowaniem Ankary, a taki stan rzeczy utrzymywał się *de facto* do zakończenia zimnej wojny. Przyjęta strategia jest o tyle interesująca, że historycznego poprzednika Turcji, tj. Imperium Osmańskie, łączyły wielowiekowe więzi polityczne, historyczne, religijne i kulturalne szczególnie z północną częścią kontynentu, którego znacząca część była kontrolowana przez państwo osmańskie. W 1453 roku po zajęciu Konstantynopola Osmanowie przystąpili do dalszej ekspansji, postępującej od momentu powstania tego państwa w 1299 roku, i skierowali swoją uwagę na obszar Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Już w 1517 roku sułtan Selim I Groźny podbił Egipt i rozpoczął tym samym okres osmańskiej hegemonii na terenach wschodniej i północnej Afryki. Ekspansja Imperium przypadała na wiek XVI, będący jednocześnie apogeum jego potęgi – to wówczas Osmanowie, za sprawą sułtana Sulejmana Wspaniałego, zdołali podporządkować sobie tereny północnej części kontynentu, rozciągające się od Egiptu przez Trypolitanię, Tunezję i Algierię, aż po obszar współczesnego Maroka. Zwierzchność i obecność Imperium Osmańskiego na tym obszarze utrzymywała się przez prawie cztery stulecia, a ostatecznie została zakończona przegraną wojną z Włochami w latach 1911-1912[4]. Utrata afrykańskich posiadłości jest charakterystyczna dla

[3] C. Hermann, *Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy*, „International Studies Quarterly" 1990, vol. 15, no. 1, s. 3-21.

[4] M. Fırat, *Türkiye-Afrika* İlişkileri, [w:] *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, red. F. Sönmezoğlu, N.Ö. Bakalcıoğlu, Ö. Terzi, İstanbul 2012, s. 803.

schyłkowej fazy istnienia państwa Osmana, które w zasadzie już przez cały wiek XIX pozostawało w głębokiej politycznej i militarnej defensywie przez stopniową utratę terytoriów przyłączonych w okresie ekspansji, nie tylko na obszarze Afryki Północnej, ale także na Bliskim Wschodzie, Kaukazie oraz Półwyspie Bałkańskim.

Utworzona w 1923 roku Republika Turcji relatywnie długo nie utrzymywała istotnych relacji z państwami kontynentu afrykańskiego – nie stanowiły one dla niej przedmiotu zainteresowania. W okresie międzywojennym polityka zagraniczna Turcji pozostawała ograniczona, a nowo powstałe państwo w istotny sposób ograniczyło swoje działania międzynarodowe – nowa kemalistowska elita z prezydentem Mustafą Kemalem Atatürkiem na czele przyjęła wewnętrzną modernizację kraju za podstawowy cel, a w polityce międzynarodowej skupiła się raczej na budowie poprawnych relacji z państwami i regionami sąsiednimi, unikając przy tym wszelkiego rodzaju działań, które mogłyby być postrzegane jako polityczny rewizjonizm. Jednocześnie, z powodu słabości nowego państwa oraz jego ograniczonych zasobów, kontynent afrykański znajdował się poza zasięgiem republikańskiej Turcji okresu międzywojennego.

Koniec II wojny światowej oznaczał jakościową przemianę tureckiej polityki zagranicznej, która jednak nie wywarła istotnego wpływu na stosunki z państwami afrykańskimi – w dalszym ciągu pozostawały one mocno ograniczone, a sam kontynent aż do lat 70. ubiegłego wieku pozostawał poza sferą żywotnego zainteresowania kolejnych tureckich rządów. Taki stan rzeczy miał dwie zasadnicze przyczyny.

Po pierwsze, w odróżnieniu od okresu międzywojennego Republika Turcji przestała być państwem neutralnym w stosunkach międzynarodowych, a kształtujący się zimnowojenny ład wymusił na niej przyłączenie się do obozu państw zachodnich. Wraz ze wstąpieniem do Sojuszu Północnoatlantyckiego w 1952 roku Turcja stała się istotnym elementem zachodniego systemu bezpieczeństwa, a jej polityka zagraniczna w jednoznaczny sposób koncentrowała się na współpracy w ramach struktur transatlantyckich. Było to dla Ankary priorytetem i jednocześnie oznaczało brak zainteresowania budową relacji z państwami afrykańskimi oraz arabsko-muzułmańskimi Bliskiego Wschodu. Ponadto Turcja dążyła do potwierdzenia swojej wartości w oczach zachodnich sojuszników, czego wyrazem może być chociażby jej stanowisko wobec kwestii niepodległości Algierii – w roku 1955 na forum Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych Turcja głosowała przeciw niepodległości tego kraju, a w latach 1957-1959 wstrzymywała się od głosu[5].

Drugą z przyczyn stanowiły ograniczone możliwości gospodarcze i polityczne Turcji tego okresu. Gospodarcza słabość państwa oraz częste kryzysy polityczne skutecznie redukowały potencjał tego kraju, przekładając się na jednoznaczne zaangażowanie w struktury polityczne i militarne zachodniego świata, pozostające w zasadzie jedynym realnym polem aktywności Republiki Turcji na arenie międzynarodowej.

W niewielkim stopniu ten stan rzeczy zaczął ulegać zmianie za sprawą kryzysu cypryjskiego z roku 1974. Turecka interwencja i zajęcie około 40% wyspy wywołały

[5] E. Ersoy, *Turkish Foreign Policy Toward the Algerian War of Independence (1954-1962)*, „Turkish Studies" 2012, vol. 13, no. 4, s. 686-688.

negatywną reakcję państw zachodnich, głównie Stanów Zjednoczonych. W 1975 roku USA nałożyły na Turcję embargo na dostawy sprzętu wojskowego. Chociaż zostało ono zniesione już w 1978 roku, to dla tureckich elit politycznych oczywista stała się konieczność dywersyfikacji w tureckiej polityce zagranicznej, co mogłoby doprowadzić do redukcji uzależniania od państw zachodnich. Właśnie w tym kontekście kontynent afrykański po raz pierwszy stał się przedmiotem realnego zainteresowania Turcji – w 1978 roku rząd premiera Bülenta Ecevita przyjął pierwszy „Plan otwarcia się na Afrykę", który realizowano w latach 1978-1979 poprzez szereg zagranicznych wizyt ówczesnego ministra spraw zagranicznych Ahmeta Ökçüna w takich państwach, jak Nigeria, Kenia, Etiopia, Sudan czy Uganda[6]. Celem planu było wzmocnienie kontaktów handlowych i gospodarczych z wybranymi państwami oraz intensyfikacja stosunków dyplomatycznych poprzez ustanowienie stałych misji dyplomatycznych w Somalii i Tanzanii. Turcja udzieliła także pomocy rozwojowej Zimbabwe (Rodezja)[7]. Wojskowy zamach stanu w Turcji z 12 września 1980 roku pozbawił władzy cywilny rząd i przyczynił się do porzucenia wspomnianego planu[8].

Wojskowa junta sprawowała władzę w latach 1980-1983. Przywrócono wówczas rządy cywilne, a polityczna rzeczywistość Turcji lat 80. i początku lat 90. zdominowana została przez centroprawicową Partię Ojczyźnianą (Anavatan Partisi, ANAP) oraz jej lidera Turguta Özala. To właśnie ten polityk, pełniący w latach 1989-1993 funkcję prezydenta Turcji, zainicjował istotne procesy gospodarcze – jako gorliwy zwolennik gospodarki wolnorynkowej i liberalizmu ekonomicznego doprowadził do zacieśnienia relacji Turcji z międzynarodowymi instytucjami finansowymi oraz generalnego otwarcia się tureckiej gospodarki na świat, wnosząc tym samym istotny wkład w koncepcję polityki zagranicznej i jej narzędzi, wykorzystywanych przez kolejne rządy[9].

Koniec zimnej wojny w oczywisty sposób stanowił wyzwanie dla tureckiej polityki zagranicznej. Charakterystyczne jest, że w początkowym okresie Republika Turcji zintensyfikowała swoje kontakty z państwami chociażby Azji Centralnej, usiłując – bez powodzenia – uczynić je swoją strefą politycznego oraz gospodarczego wpływu[10].

Dążenie do dywersyfikacji polityki zagranicznej Turcji oraz generalnie większa aktywność tego państwa na arenie międzynarodowej są dostrzegalne także w drugiej połowie lat 90. ubiegłego stulecia i wiążą się ze sprawowaniem funkcji ministra spraw zagranicznych przez İsmaila Cema w latach 1997-2002. To właśnie w tym okresie Ankara wymusiła na Syrii wydanie Abdullaha Öcalana, pogłębiła wojskową współpracę z Izraelem, częściowo unormowała swoje stosunki z Grecją i Iranem, pełniła funkcję mediatora

6 S. İncesu, *Afrika Acılım Politikası*, „Cumhuriyet" 2020, 30 I, [online] https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/afrika-acilim-politikasi-1717211, 4 IV 2023.

7 *Tamże*.

8 *Tamże*.

9 F. Acar, *Türgüt* Özal, [w:] *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi*, red. M. Heper, S. Sayarı, İstanbul 2008, s. 196-201.

10 K. Bieniek, *Znaczenie Azji Centralnej w kontekście zmiany paradygmatu tureckiej polityki zagranicznej w okresie rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju*, [w:] *Unia Europejska wobec Azji Centralnej. Uwarunkowania regionalne i międzynarodowe*, red. R. Fiedler, T. Wallas, Poznań 2016, s. 199.

w konflikcie palestyńskim i – wreszcie – uczyniła poważny krok na drodze do członkostwa w Unii Europejskiej, uzyskawszy w 1999 roku status państwa kandydującego.

Wyrazem wzrastającej aktywności międzynarodowej oraz konstruktywnego podejścia regionalnego w działaniach międzynarodowych Turcji było także przyjęcie w lipcu 1998 roku dokumentu pod nazwą „Plan działań na rzecz otwarcia się na Afrykę" („Afrika'ya Açılım Eylem Planı"). Istotą planu były działania polityczne i ekonomiczne mające na celu zwiększenie tureckiej obecności na kontynencie afrykańskim. W przyjętym dokumencie zakładano: otwarcie nowych ambasad w państwach, w których do tej pory ich nie było; otwarcie konsulatów honorowych w państwach bez stałego przedstawicielstwa; zwiększenie bilateralnych i multilateralnych kontaktów dyplomatycznych oraz liczby wizyt dyplomatycznych na najwyższym szczeblu; wstąpienie Turcji do Afrykańskiego Banku Rozwoju oraz Afrykańskiego Banku Eksportu i Importu; otwarcie przedstawicielstw tureckiego sektora bankowego w państwach afrykańskich; stworzenie korzystnych warunków do rozwoju wzajemnej wymiany handlowej poprzez wzajemną ochronę oraz inwestycje bezpośrednie; rozwój transportu morskiego i lotniczego; unikanie podwójnego opodatkowania; udział tureckiego sektora biznesowego w targach i wydarzeniach odbywających się na kontynencie oraz udzielanie pomocy humanitarnej[11].

Przyjęta strategia z jednej strony nawiązuje do sposobu myślenia o gospodarce Turguta Özala, z drugiej odzwierciedla aspiracje İsmaila Cema do uczynienia Turcji państwem o realnym wpływie globalnym, wykraczającym poza jej tradycyjne, regionalne strefy wpływu. Jednocześnie strategia ta stanowi podstawę formułowania polityki zagranicznej Turcji wobec Afryki dla politycznych następców tego ostatniego, a więc Recepa Tayyipa Erdoğana i jego Partii Sprawiedliwości i Rozwoju. Wewnętrzny polityczny i gospodarczy kryzys, którego doświadczyła Turcja pod koniec lat 90., oraz zintensyfikowanie kontaktów z Unią Europejską, postrzegane przez ówczesny turecki rząd w sposób priorytetowy, sprawiły, że do momentu objęcia władzy przez AKP ambitne założenia planu pozostały w zasadzie niezrealizowane[12].

## AFRYKA W POLITYCE ZAGRANICZNEJ AKP

Dojście do władzy Partii Sprawiedliwości i Rozwoju w 2002 roku stanowi początek nowego rozdziału w politycznej historii Turcji oraz znamionuje jakościową przemianę w realizacji polityki zagranicznej tego państwa, nie tylko wobec kontynentu afrykańskiego, ale także wobec reszty świata. Symptomatyczne jest zerwanie z dotychczasowym, zachowawczym kursem międzynarodowym Turcji, który utrzymywał się praktycznie do końca lat 90. ubiegłego wieku. Jego przyczynami były zarówno

[11] B. Halatçı, *Türkiye'nin Afrika Açılımı: Türkiye-Afrika* İlişkilerinin *Altında Yatan Temel Dinamikler*, „Afrika Koordinasyon ve Eğtim Merkezi AKEM" 2021, 2 VII, [online] https://www.akem.org.tr/post/makale-t%C3%BCrkiye-nin-afrika-a%C3%A7%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1-t%C3%BCrkiye-afrika-i-li%C5%9Fkilerinin-alt%C4%B1nda-yatan-temel-dinamikler, 5 IV 2023.

[12] M. Fırat, *Türkiye-Afrika* İlişkileri..., s. 811; M. Özkan, *A Post-2014 Vision for Turkey-Africa Relations*, „Insight Turkey" 2014, vol. 16, no. 4, s. 25.

zimnowojenna logika światowego porządku, jak i ograniczony potencjał Republiki Turcji. Z kolei polityczne elity AKP doprowadziły do przeformułowania celów samej polityki zagranicznej oraz narzędzi wykorzystywanych w tym procesie, tworząc tym samym jej nową tożsamość.

Wspomniana nowa tożsamość bazowała na przekonaniu, że geograficzne położenie Turcji jest tym czynnikiem, który będzie sprzyjał jej wzrastającej aktywności. Twórcy nowej doktryny zakładali, że Turcja może – i wręcz powinna – w pierwszej kolejności budować i rozwijać relacje z sąsiednimi obszarami, takimi jak Bliski Wschód, Kaukaz czy Bałkany. Ponadto w odniesieniu do kontynentu afrykańskiego podkreślano rolę i znaczenie osmańskiego dziedzictwa, które mogło być istotne wobec państw północy. Autorzy doktryny wychodzili z założenia, że specyficznie rozumiana, afro-euroazjatycka tożsamość Turcji stanowi przesłankę, obok czynnika geograficznego, do rozwoju współpracy nie tylko z Europą, ale także właśnie z Afryką, Azją oraz Bliskim Wschodem[13]. Nowa tożsamość tureckiej polityki zagranicznej została tym samym oparta na dwóch „głębiach" – geograficznej i historycznej[14], a podejmowane działania miały obejmować geopolityczną przestrzeń od Zachodu po Bliski Wschód, Bałkany, Afrykę, Azję i jeszcze dalej[15]. İbrahim Kalın, bliski doradca R.T. Erdoğana i jeden z twórców doktryny, zauważa, że Turcja w okresie rządów AKP wypracowała nowe ramy dla swojej polityki zagranicznej i na szeroką skalę przystąpiła do wykorzystywania narzędzi charakterystycznych dla *soft power*, bazujących właśnie na historycznej i geograficznej głębi, swoich doświadczeniach demokratycznych oraz rozwijającym się w okresie rządów AKP społeczeństwie obywatelskim, zaangażowanym w aktywność międzynarodową. Kalın twierdzi, że w przeszłości Turcja nie mogła w satysfakcjonujący sposób wykorzystać swojego potencjału, ponieważ popełniono szereg strategicznych błędów, takich jak wojskowe zamachy stanu, opresje i rozwiązywanie kolejnych partii politycznych, co prowadziło do politycznych i ekonomicznych kryzysów. Nakładający się na to wewnętrzny spór tożsamościowy związany z socjopolitycznym podziałem na sekularyzm i islam stanowił kolejną przeszkodę uniemożliwiającą rozwój aktywnej doktryny polityki zagranicznej, bazującej na ewentualnym sięgnięciu po zasoby miękkiej siły. Zdaniem tego prominentnego polityka AKP, który obecnie pełni funkcję szefa tureckiej Narodowej Agencji Wywiadowczej, sukces gospodarczy, jaki odniosła Turcja w pierwszym dziesięcioleciu naszego stulecia, oraz rządy proislamskiej AKP sprawiły, że dla państw sąsiednich oraz dla innych, dalszych regionów świata Turcja stała się niezwykle atrakcyjnym partnerem[16]. Tym samym Ankara nadała szczególne znaczenie budowie strategicznych relacji z Rosją, Iranem, Chinami, państwami Bliskiego Wschodu, Ameryki Łacińskiej oraz Afryki przez wyniesienie ich na najwyższy, priorytetowy szczebel[17].

---

13 A. Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul 2001, s. 64-75.

14 B. Aras, *Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy*, „SETA Policy Brief" 2009, vol. 32, s. 5.

15 İ. Kalın, *Turkish Foreign Policy: Frameworks, Values and Mechanisms*, „International Journal" 2012, vol. 67, no. 1, s. 12.

16 Tenże, *Soft Power and Public Diplomacy in Turkey*, „Perceptions" 2011, Vol. 16, no. 3, s. 8-16.

17 Tenże, *Turkish Foreign*..., s. 11.

W odniesieniu do Afryki nowa linia polityki zagranicznej państwa oznaczała w pierwszej kolejności aktywny rozwój wzajemnych kontaktów z państwami kontynentu. Rok 2005 został w Turcji ogłoszony „Rokiem Afryki" i stanowi on cezurę wyznaczającą początek zakrojonego na szeroką skalę zaangażowania Ankary w sprawy kontynentu oraz efektywnej realizacji powstałego już w 1998 roku „Planu działań na rzecz otwarcia się na Afrykę"[18].

W okresie rządów AKP widoczna jest wyraźna intensyfikacja kontaktów dyplomatycznych Republiki Turcji z państwami afrykańskimi – w 2002 roku Turcja posiadała na kontynencie jedynie 12 stałych przedstawicielstw dyplomatycznych, a w roku 2022 liczba ta wynosiła już 44[19]. Jednocześnie znacząco zwiększyła się liczba ambasad państw afrykańskich w Ankarze: w 2008 roku funkcjonowało 10 tego rodzaju przedstawicielstw, obecnie jest ich aż 38[20]. Symptomatyczne jest także, że do chwili obecnej R.T. Erdoğan (zarówno jako premier, jak i prezydent Republiki Turcji) złożył wizytę w 31 państwach afrykańskich; były to: Angola, Algieria, Czad, Demokratyczna Republika Kongo, Dżibuti, Gwinea Równikowa, Etiopia, Maroko, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gabon, Gambia, Ghana, Gwinea, Kenia, Libia, Madagaskar, Mali, Egipt, Mauretania, Mozambik, Niger, Nigeria, RPA, Senegal, Somalia, Sudan, Tanzania, Togo, Tunezja, Uganda, Zambia[21]. Ponadto równie częste są kontakty bilateralne ministrów spraw zagranicznych oraz wysokich rangą dyplomatów.

W 2005 roku Turcji przyznano status obserwatora przy Unii Afrykańskiej, a w 2008 została ona strategicznym partnerem tej organizacji. W 2013 roku przyjęto w Turcji nową strategię wobec Afryki pod nazwą „Afrykańska Polityka Partnerstwa", która zastąpiła dokument z 1998 roku. Podstawowym założeniem jest to, że Turcja jako państwo mające własne określone doświadczenia historyczne, społeczne, polityczne i kulturowe będzie współpracować z państwami kontynentu według reguły wzajemnej wymiany korzyści, na podstawie zasady: *afrykańskie rozwiązania w odpowiedzi na afrykańskie problemy*[22]. Rozwojowi kontaktów z Unią Afrykańską towarzyszy szereg przedsięwzięć o charakterze multilateralnym, takich jak chociażby Szczyty Partnerstwa Turecko-Afrykańskiego. W 2008 i 2021 roku zostały one zorganizowane w Stambule, a w 2014 roku w stolicy Gwinei Równikowej – Malabo. Rezultatem tego ostatniego było przyjęcie zakrojonego na lata 2015-2019 Planu Wzajemnej Współpracy, który zakładał, że Turcja i Unia Afrykańska w priorytetowy sposób będą traktować kwestie zdrowia, komunikacji, transportu, pokoju i bezpieczeństwa oraz rozwoju wzajemnych stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych[23].

---

18 N. Hazar, *Türkiye-Afrika* İlişkileri*: Türkiye 'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi*, Ankara 2016, s. 10.

19 *Türkiye-Afrika* İlişkileri, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, [online] https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa, 4 IV 2023.

20 *Tamże*.

21 *Tamże*.

22 M. Çavuşoğlu, *2017 Yılına Girerken Dış Politikamız*, TCDB, 9 XII 2016, s. 119-121, [online] https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf, 29 IV 2023.

23 *Türkiye-Afrika*...

Okres rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju cechuje się także znaczącym wzrostem wymiany handlowej z państwami afrykańskimi. W ponad 40 państwach tego kontynentu działają Turecko-Afrykańskie Rady Biznesowe oraz przedstawicielstwa tureckiej Rady Zagranicznych Relacji Gospodarczych (Dış Ekonomik *İlişkiler* Kurumu, DEİK). Zintensyfikowanie relacji gospodarczych przyczyniło się do spektakularnego wzrostu wymiany handlowej z Afryką, która na początku rządów AKP wynosiła szacunkowo 5,4 miliarda dolarów (2003), a w roku 2022 osiągnęła wartość około 35 miliardów dolarów (2022)[24].

Kolejnym instrumentem wykorzystywanym w celu pogłębienia relacji z państwami afrykańskimi jest udzielanie im pomocy humanitarnej i rozwojowej. Tego rodzaju działania są symptomatyczne dla Turcji rządzonej przez AKP, a realizowane są przez szereg rządowych instytucji oraz organizacji pozarządowych, pozostających jednakże w silnej zależności od państwa. W przypadku Afryki spośród najważniejszych instytucji państwowych należy wymienić: Ministerstwo Zdrowia Republiki Turcji, Zarząd Generalny Tureckiego Czerwonego Krzyża, Turecką Agencję Współpracy i Koordynacji (Türk *İşbirliği* ve Koordinasyon Ajansı, TİKA) oraz Zarząd ds. Religijnych działający w ramach struktur Biura Prezydenta Republiki Turcji (Diyanet İşleri Başkanlığı).

Gospodarczy sukces Turcji z początku obecnego stulecia przełożył się na fakt uczynienia z pomocy rozwojowej realnego zasobu tureckiego *soft power*, a samo państwo zmieniło swoją rolę, przechodząc z pozycji biorcy na pozycję donatora. W roku 2002 wolumen całkowity udzielonej pomocy wynosił jedynie 85 milionów dolarów amerykańskich, po to, aby już dziesięć lat później osiągnąć wartość przekraczającą 1,2 miliarda dolarów, a w roku 2015 – bliską 4 miliardom dolarów[25]. Załamanie się tureckiego systemu gospodarczego w drugiej dekadzie naszego stulecia nie wpłynęło na spadek przekazywanych dotacji – w 2020 roku osiągnęły one 8 miliardów dolarów, a w 2021 nieznacznie przekroczyły próg 7,6 miliarda dolarów; w rzeczonym okresie na rzecz Afryki przekazano odpowiednio 74 miliony dolarów i 99 milionów dolarów[26]. Relatywnie niewielka część pomocy przekazywana jest kanałami multilateralnymi, za pośrednictwem organizacji międzynarodowych. Tradycyjnie głównymi jej odbiorcami na kontynencie afrykańskim są: Somalia, Sudan, Mauretania, Gambia, Niger, Senegal oraz Dżibuti.

Rekapitulując, należy zwrócić uwagę, że w okresie rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju relacje z państwami Afryki nabrały nowego znaczenia oraz zostały istotnie zdynamizowane. Realizując założenia wynikające z nowego paradygmatu polityki zagranicznej, Ankara zdołała uczynić obszarem swojego wpływu kontynent, który praktycznie od początku powstania Republiki Turcji pozostawał poza jej żywotnym zainteresowaniem.

[24] *Türkiye* İstatistik *Kurumu,* İstatistik *Veri Portalı*, TÜİK, 2023, [online] https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1, 6 V 2023.

[25] *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015*, TİKA, 2015, s. 15, [online] https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20(1).pdf, 6 V 2023.

[26] *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021*, TİKA, 2021, s. 19, [online] https://www.tika.gov.tr/upload/2023/2021%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/TurkiyeKalkinma2021Web.pdf, 7 V 2023.

Ożywieniu oraz intensyfikacji kontaktów dyplomatycznych towarzyszył spektakularny wzrost wymiany handlowej oraz szeroko rozumianych stosunków gospodarczych z państwami regionu. Ponadto Turcja zaznacza swoją obecność poprzez zakrojoną na szeroką skalę pomoc rozwojową oraz wymianę kulturową, naukową i studencką.

Można stwierdzić, że działania prowadzone wobec Afryki stanowią wręcz modelowy przykład realizacji założeń tureckiego *soft power*: ich podjęcie możliwe było dzięki spektakularnemu rozwojowi gospodarczemu Turcji oraz wykorzystaniu instytucjonalnych mechanizmów publicznej dyplomacji, nieobecnych do tej pory w procesie tworzenia polityki zagranicznej tego państwa. Dodatkowo dywersyfikacja kierunków polityki zagranicznej stała się immanentną cechą aktywności międzynarodowej Ankary[27].

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają relacje z państwami Afryki Północnej, które dzielą wspólną przeszłość z Imperium Osmańskim lub były jego sąsiadami. Istotne jest, że w odróżnieniu od na przykład szeregu państw Afryki Równikowej nie są one jedynie odbiorcami tureckiej miękkiej siły. Niejednokrotnie wzajemne stosunki mają wysoce problematyczny charakter, a cały obszar postrzegany jest przez Turcję jako strefa strategicznego i politycznego wpływu. Jednocześnie dostrzegalna jest wyraźna ewolucja nastawienia Turcji do tego subregionu, mająca swoje przyczyny tak w środowisku międzynarodowym, jak i przemianach ideologicznych samej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju.

## RELACJE REPUBLIKI TURCJI Z PAŃSTWAMI AFRYKI PÓŁNOCNEJ

W okresie dominacji i samodzielnych rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju polityka zagraniczna Turcji wobec państw Afryki Północnej ma dychotomiczny charakter; z jednej strony funkcjonują w niej wzorce i mechanizmy stosowane przez Ankarę w relacjach z pozostałymi państwami kontynentu, takie jak intensywny rozwój wymiany handlowej oraz kontaktów dyplomatycznych. Z drugiej, bilateralnym stosunkom z szeregiem państw towarzyszą spory i napięcia, które jednak nie mają odzwierciedlenia w kontaktach z innymi krajami. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że różnice interesów stały się szczególnie widoczne po wydarzeniach Arabskiej Wiosny z 2011 roku, kiedy to Ankara intensywnie zaangażowała się w sprawy regionu politycznie i częściowo militarnie.

W przywołanym kontekście na szczególną uwagę zasługują stosunki Republiki Turcji z Arabską Republiką Egiptu.

W okresie rządów AKP gospodarczo Egipt pozostaje kluczowym partnerem Turcji na obszarze Afryki Północnej. Od 2007 roku oba państwa łączy umowa o wolnym handlu[28], która przełożyła się na wydatny wzrost bilateralnej wymiany handlowej. O ile

[27] Z. Öniş, *Multiple Faces of the „New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and Critique*, „Insight Turkey" 2011, vol. 13, no. 1, s. 62.

[28] İkili *Anlaşmalar – Mısır*, TCTB, 2023, [online] https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller, 30 IV 2023.

w 2002 roku nie odnotowano istotnych wartości tureckiego eksportu i importu do tego kraju, o tyle w latach następnych notowany jest konsekwentny wzrost. W 2022 roku wartość tureckiego eksportu do Egiptu wyniosła 4,5 miliarda dolarów amerykańskich, co stanowiło wzrost o 0,8% wobec roku 2021 i uplasowało Egipt na 16 miejscu wśród największych państw importerów z Turcji. W tym samym roku zanotowano także wyraźny wzrost tureckiego importu z Egiptu, którego wartość wyniosła 2,5 miliarda dolarów (wzrost o 15% w stosunku do roku poprzedniego)[29]. Znacząca jest także skala działalności tureckich przedsiębiorstw w tym kraju. W tym kontekście interesujące jest, że rozbudowanym relacjom ekonomicznym towarzyszą istotnie napięcia polityczne, dostrzegalne szczególnie po Arabskiej Wiośnie. O ile oba państwa utrzymywały względnie poprawne kontakty w okresie rządów Hosniego Mubaraka, to w momencie wybuchu powstania przeciwko temu dyktatorowi Ankara udzieliła jednoznacznego poparcia siłom prodemokratycznym, utożsamiając je z Bractwem Muzułmańskim, które wspierała od dawna w Egipcie, Tunezji i Syrii[30]. Obalenie prezydenta Muhammada Mursiego w 2013 roku i przejęcie władzy przez marszałka Abd al-Fattaha as-Sisiego spotkało się ze stanowczą reakcją Turcji, wyrażaną niejednokrotnie na forum międzynarodowym, i nadało bilateralnym kontaktom kryzysowy wymiar braku zaufania[31]. Poważne rozbieżności dotyczą także kwestii działań tureckich podejmowanych na obszarze Libii – bliskie sąsiedztwo, długa, licząca ponad tysiąc kilometrów granica oraz żywotne interesy gospodarcze, takie jak import surowców w korzystnych cenach, sprawiają, że w interesie Egiptu jest stabilność wewnętrzna tego państwa oraz funkcjonowanie w nim rządu przychylnego dla Kairu. Tymczasem Turcja pozostaje stroną bezpośrednio zaangażowana w konflikt libijski i wspiera libijski Rząd Jedności Narodowej, cieszący się międzynarodowym uznaniem – ale nie w Egipcie, który z kolei wspiera siły marszałka Khalify Haftara. Co istotne, turecka obecność w Libii jest motywowana nie tylko interesami politycznymi, ale stanowi także wyraz aktywnych działań Ankary mających na celu kształtowanie określonego ładu międzynarodowego – w 2019 roku Turcja została wykluczona z inicjowanego przez Egipt i odbywającego się w Kairze Wschodnio-Śródziemnomorskiego Forum Gazowego, ponadto obawia się, że działania Egiptu, Izraela, Cypru i Grecji dotyczące demarkacji granic morskich na Morzu Śródziemnym zagrożą jej żywotnym interesom. Chcąc zabezpieczyć swoje interesy na tym obszarze, w 2019 roku Turcja podpisała z libijskim Rządem Jedności Narodowej dwie umowy: o współpracy wojskowej, która umożliwiła wysłanie tureckich wojsk do tego kraju, oraz o demarkacji granicy morskiej. Umowy te są wyrazem międzynarodowej aktywności Turcji, która po Arabskiej Wiośnie postrzega się jako podmiot odpowiedzialny za kształtowanie własnych stref wpływu – tureckie wsparcie militarne dla Rządu Jedności Narodowej umożliwiło zepchnięcie oddziałów marszałka Haftara do

[29] *Mısır* Ülke *Profili*, TCTB, 2023, s. 9, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5f0d69cc13b8769ff05749b4/MISIR%20%C3%BClke%20profili%202023%20may%C4%B1s.pdf, 4 V 2023.

[30] B. Futák-Campbell, H. Sauvage Nolting, *Turkey as a Normative Power: Connections with the Muslim Brotherhood During the Arab Spring*, „Uluslararası İlişkiler" 2022, vol. 19, no. 74, s. 3-19.

[31] D. Dombey, *Erdoğan Attacks West's Reaction to Morsi's Overthrow*, Financial Times, 5 VII 2013, [online] https://www.ft.com/content/b8396b56-e582-11e2-ad1a-00144feabdc0, 12 V 2023.

defensywy i wypchnięcie ich z terenów zachodniej Libii, a turecka obecność wojskowa w tym państwie skutecznie ogranicza możliwości działania Egiptu.

Polityczne napięcia towarzyszą także relacjom Turcji z Tunezją. Po Arabskiej Wiośnie, w procesie demokratyzacji tego kraju, Turcja udzielała aktywnego wsparcia oraz podtrzymywała bliskie relacje z Partią Odrodzenia Raszida al-Ghannuszi, który utrzymywał bliskie personalne kontakty z R.T. Erdoğanem, niejednokrotnie wyrażając podziw dla Turcji jako kraju, który osiągnął sukces i jest modelem dla samej Tunezji[32]. Turcja, wspierająca przed arabską rewolucją działające w Tunezji Bractwo Muzułmańskie, liczyła, że pod nowym przywództwem – którego Partia Odrodzenia była częścią – Tunezja będzie pozostawała w jej obszarze politycznego wpływu, równoważąc tym samym działania podejmowane w regionie przez bogate państwa Zatoki Perskiej, takie jak Zjednoczone Emiraty Arabskie czy Arabia Saudyjska. W tym kontekście niedawna decyzja prezydenta Kaisa Saieda o rozwiązaniu parlamentu oraz postępująca centralizacja władzy postrzegane są przez Turcję jako zagrożenie i w zasadzie obecnie poważnie ograniczają ambicje Ankary, pogrążając wzajemne relacje w kryzysie[33]. Jednak nie zmienia to faktu, że wśród państw Afryki Północnej co do wielkości Tunezja nadal pozostaje istotnym partnerem gospodarczym Turcji – w 2022 roku wartość tureckiego eksportu do tego kraju wynosiła 1,6 miliarda dolarów amerykańskich, a importu – prawie 400 milionów dolarów[34]. Oba państwa łączy podpisana w 2004 roku umowa o wolnym handlu, która doprowadziła do systematycznego wzrostu wymiany handlowej.

W odróżnieniu od trzech wspomnianych powyżej państw tureckim relacjom z Algierią i Marokiem nie towarzyszą większe problemy tudzież polityczne napięcia. Pomimo że nadal nie wypracowano umowy o wolnym handlu z Algierią, to właśnie ten kraj pozostaje drugim partnerem handlowym Turcji w regionie. Analogicznie jak w przypadku pozostałych państw Afryki Północnej przedstawia się od 2002 roku wzrost tureckiego eksportu do Algierii, a jego wartość w 2023 roku osiągnęła ponad 4 miliardy dolarów amerykańskich, przy wolumenie importu o wartości ponad 1,4 miliarda dolarów[35]. Tureckie władze doceniają wagę gospodarczych relacji z Algierią – w 2020 roku w Ankarze zorganizowano Turecko-Algierskie Forum Biznesu, gdzie prezydent R.T. Erdoğan zapowiedział przyspieszenie działań zmierzających do wypracowania umowy o wolnym handlu, podkreślając wagę istniejących relacji gospodarczych i wielosektorowej współpracy[36].

[32] *Ennhada Leader Says Turks Are Model, Inspiration for Tunesia*, Dünya, 16 VII 2012, [online] https://www.dunya.com/gundem/ennahda-leader-says-turks-are-model-inspiration-for-tunisia-haberi-179561, 29 IV 2023.

[33] *Erdoğan's Statements Shake Tunisian-Turkish Ties*, Al-Monitor, 13 IV 2022, [online] https://www.al-monitor.com/originals/2022/04/erdogans-statements-shake-tunisian-turkish-ties, 15 IV 2023.

[34] *Tunus* Ülke *Profili*, TCTB, 2023, s. 15, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5ea71b2413b8763238b2948c/Tunus%20%C3%9Clke%20Profili%202023.pdf, 1 V 2023.

[35] *Cezayir* Ülke *Profili*, TCTB, 2024, s. 11, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5ea8330313b876408c1fb17d/Cezayir%20%C3%9Clke%20Profili%202024.pdf, 20 V 2024.

[36] Z.F. Beyaz, E. Kaplan, *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye-Cezair serbest ticaret anlaşması için gerekli adımlar süratle atılacak*, Anadolu Ajansı, 26 I 2020, [online] https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-cezayir-serbest-ticaret-anlasmasi-icin-gerekli-adimlar-suratle-atilacak/1714796#, 28 IV 2023.

Turcję i Maroko łączy z kolei umowa o wolnym handlu zawarta 2004 roku[37], która skutecznie dynamizuje bilans wymiany handlowej – w samym tylko 2022 roku turecki eksport do Maroka przekroczył wartość 3 miliardów dolarów amerykańskich, a import – wolumen 1 miliarda[38].

W tym miejscu zasadne jest pytanie o przyczynę zmiany podejścia regionalnego Turcji do wybranych państw Afryki Północnej, tak dostrzegalnej po Arabskiej Wiośnie w odniesieniu do Egiptu, Libii oraz Tunezji. Należy w tym kontekście wskazać na przesłanki dwojakiego rodzaju.

Po pierwsze, wydarzenia Arabskiej Wiosny były postrzegane przez Ankarę jako szansa na wzmocnienie własnej pozycji w regionie Afryki Północnej oraz uczynienie go sferą własnego politycznego wpływu. Stanowiły one dla twórców tureckiej polityki zagranicznej swoistego rodzaju okno możliwości[39] – do 2011 roku Turcja rozwijała kontakty handlowe z tymi państwami, utrzymując relatywnie przyjazne relacje z ich przywódcami, ale nie zrezygnowała ze wspierania Bractwa Muzułmańskiego, bliskiego Partii Sprawiedliwości i Rozwoju. Arabska Wiosna wyzwoliła w tureckich przywódcach przekonanie, że rozciągnięcie trwałego patronatu nad tymi państwami było bliższe niż kiedykolwiek. Po drugie, takie przekonanie nie byłoby możliwe w oderwaniu od przemian polityki wewnętrznej Turcji polegających na zmianie systemowej pozycji Partii Sprawiedliwości i Rozwoju oraz od decyzji samego R.T. Erdoğana – ewolucyjne zajęcie centralnej roli w tureckiej rzeczywistości politycznej zmieniło priorytety działalności międzynarodowej Turcji i wzbogaciło ją o pierwiastek nacjonalizmu, szczególnie po próbie przewrotu z roku 2016 i zawarciu koalicji ze skrajnie nacjonalistyczną, prawicową Partią Ruchu Narodowego (Milliyetçi Hareket Partisi, MHP). Jednocześnie ambicją Erdoğana stało się uczynienie z Turcji regionalnego mocarstwa, a do ideologicznego dyskursu włączono oskarżenia pod adresem kemalistowskich elit politycznych, że Turcja przez długi okres pozostawała przedmiotem zewnętrznych międzynarodowych decyzji w regionie, w którym posiada przecież realne możliwości oddziaływania[40]. „Nowa Turcja", zdaniem R.T. Erdoğana, to państwo prowadzące niezależną i ambitną politykę zagraniczną, sięgające po środki, jakich dotychczas nie stosowało. Działania podejmowane w odniesieniu do wybranych państw Afryki Północnej stanowią tym samym przykład implementacji nowej strategii.

---

37 İkili *Anlaşmalar – Fas*, TCTB, 2023, [online] https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/fas/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller, 29 IV 2023.

38 *Fas* Ülke *Profili*, TCTB, 2023, s. 11, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5ef5c31a13b8762b38e2fc14/FAS-Ülke%20Profili_2023.pdf, 1 V 2023.

39 F. Doeser, J. Eidenfalk, *The Importance of Windows of Opportunity for Foreing Policy Change*, „International Area Studies Review" 2013, vol. 16, no. 4, s. 390-416.

40 A. Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul 2001.

## ZAKOŃCZENIE

W okresie rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju dostrzegalny jest wyraźny wzrost zainteresowania Turcji sprawami kontynentu afrykańskiego związany z ewolucyjnymi przemianami polityki zagranicznej tego kraju. Od 2002 roku Republika Turcji intensyfikuje swoje kontakty dyplomatyczne i gospodarcze z państwami Afryki, co wpisuje się w nowy paradygmat jej aktywności międzynarodowej. W tym kontekście Ankara powiela mechanizmy rozwoju kontaktów zagranicznych stosowane także w odniesieniu do innych regionów bliskich Turcji, takich jak chociażby Bliski Wschód, Półwysep Bałkański, Azja Centralna czy Kaukaz. Działania te pozostają w ścisłym związku z rozwojem tureckiej gospodarki oraz z wykorzystaniem nowych, nieobecnych do tej pory, narzędzi polityki zagranicznej, jak dyplomacja publiczna czy zakrojona na szeroką skalę pomoc rozwojowa i humanitarna.

Jednocześnie symptomatyczne jest, że wraz z procesami centralizacji władzy przez AKP oraz samego Erdoğana dokonała się swoista zmiana strategii, widoczna szczególnie w kontekście działań tureckich w Afryce Północnej – po Arabskiej Wiośnie Turcja z pozycji państwa skoncentrowanego na pokojowej rozbudowie istniejących kontaktów przeszła na pozycję kraju aktywnie zaangażowanego w sprawy regionu, wywierającego polityczny nacisk czy też podejmującego, jak w przypadku Libii, określone działania unilateralne o militarnym charakterze. Tego rodzaju działania ukształtowały nową tożsamość polityki zagranicznej Turcji oraz wydatnie przyczyniły się do wzmocnienia w oczach własnego elektoratu wizerunku obecnego prezydenta Turcji, postrzeganego teraz jako polityk, który uczynił z niej regionalne mocarstwo.

## BIBLIOGRAFIA

Acar F., *Türgüt* Özal, [w:] *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi*, red. M. Heper, S. Sayarı, İstanbul 2008, s. 185-205.

Aras B., *Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy*, „SETA Policy Brief" 2009, vol. 32.

Beyaz Z.F., Kaplan E., *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye-Cezair serbest ticaret anlaşması için gerekli adımlar süratle atılacak*, Anadolu Ajansı, 26 I 2020, [online] https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-cezayir-serbest-ticaret-anlasmasi-icin-gerekli-adimlar-suratle-atilacak/1714796#.

Bieniek K., *Znaczenie Azji Centralnej w kontekście zmiany paradygmatu tureckiej polityki zagranicznej w okresie rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju*, [w:] *Unia Europejska wobec Azji Centralnej. Uwarunkowania regionalne i międzynarodowe*, red. R. Fiedler, T. Wallas, Poznań 2016.

Çavuşoğlu M., *2017 Yılına Girerken Dış Politikamız*, TCDB, 9 XII 2016, [online] https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf.

*Cezayir* Ülke *Profili*, TCTB, 2024, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5ea8330313b876408c1fb17d/Cezayir%20%C3%9Clke%20Profili%202024.pdf.

Davutoğlu A., *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul 2001.

Doeser F., Eidenfalk J., *The Importance of Windows of Opportunity for Foreing Policy Change*, „International Area Studies Review" 2013, vol. 16, no. 4, https://doi.org/10.1177/2233865913512117.

Dombey D., *Erdoğan Attacks West's Reaction to Morsi's Overthrow*, Financial Times, 5 VII 2013, [online] https://www.ft.com/content/b8396b56-e582-11e2-ad1a-00144feabdc0.

*Ennhada Leader Says Turks Are Model, Inspiration for Tunesia*, Dünya, 16 VII 2012, [online] https://www.dunya.com/gundem/ennahda-leader-says-turks-are-model-inspiration-for-tunisia-haberi-179561.

*Erdoğan's Statements Shake Tunisian-Turkish Ties*, Al-Monitor, 13 IV 2022, [online] https://www.al-monitor.com/originals/2022/04/erdogans-statements-shake-tunisian-turkish-ties.

Ersoy E., *Turkish Foreign Policy Toward the Algerian War of Independence (1954-1962)*, „Turkish Studies" 2012, vol. 13, no. 4, https://doi.org/10.1080/14683849.2012.746440.

*Fas* Ülke *Profili*, TCTB, 2023, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5ef5c31a13b8762b38e2fc14/FAS-%C3%9Clke%20Profili_2023.pdf.

Fırat M., *Türkiye-Afrika* İlişkileri, [w:] *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, red. F. Sönmezoğlu, N.Ö. Bakalcıoğlu, Ö. Terzi, İstanbul 2012.

*Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change*, red. J.J. Rosati, Columbia 1994.

Futák-Campbell B., Sauvage Nolting H., *Turkey as a Normative Power: Connections with the Muslim Brotherhood During the Arab Spring*, „Uluslararası İlişkiler" 2022, vol. 19, no. 74, https://doi.org/10.33458/uidergisi.1113201.

Halatçı B., *Türkiye'nin Afrika Açılımı: Türkiye-Afrika İlişkilerinin Altında Yatan Temel Dinamikler*, „Afrika Koordinasyon ve Eğtim Merkezi AKEM" 2021, 2 VII, [online] https://www.akem.org.tr/post/makale-t%C3%BCrkiye-nin-afrika-a%C3%A7%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1-t%C3%BCrkiye-afrika-i-li%C5%9Fkilerinin-alt%C4%B1nda-yatan-temel-dinamikler.

Hazar N., *Türkiye-Afrika* İlişkileri*: Türkiye'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi*, Ankara 2016.

Hermann C., *Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy*, „International Studies Quarterly" 1990, vol. 15, no. 1, https://doi.org/10.2307/2600403.

İkili *Anlaşmalar – Fas*, TCTB, 2023, [online] https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/fas/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller.

İkili *Anlaşmalar – Mısır*, TCTB, 2023, [online] https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller.

İncesu S., *Afrika Acılım Politikası*, „Cumhuriyet" 2020, 30 I, [online] https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/afrika-acilim-politikasi-1717211.

Kalın İ., *Soft Power and Public Diplomacy in Turkey*, „Perceptions" 2011, vol. 16, no. 3.

Kalın İ., *Turkish Foreign Policy: Frameworks, Values and Mechanisms*, „International Journal" 2012, vol. 67, no. 1, https://doi.org/10.1177/002070201206700102.

*Mısır* Ülke *Profili*, TCTB, 2023, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5f0d69cc13b8769ff05749b4/MISIR%20%C3%BClke%20profili%202023%20may%C4%B1s.pdf.

Öniş Z., *Multiple Faces of the „New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and Critique*, „Insight Turkey" 2011, vol. 13, no. 1.

Özkan M., *A Post-2014 Vision for Turkey-Africa Relations*, „Insight Turkey" 2014, vol. 16, no. 4.

*Tunus* Ülke *Profili*, TCTB, 2023, [online] https://ticaret.gov.tr/data/5ea71b2413b8763238b2948c/Tunus%20%C3%9Clke%20Profili%202023.pdf.

*Türkiye* İstatistik *Kurumu,* İstatistik *Veri Portalı*, TÜİK, 2023, [online] https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1.

*Türkiye-Afrika* İlişkileri, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, [online] https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa.

*Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015*, TİKA, 2015, [online] https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20(1).pdf.

*Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021*, TİKA, 2021, [online] https://www.tika.gov.tr/upload/2023/2021%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/TurkiyeKalkinma2021Web.pdf.

Volgy T.J., Schwarz J.E., *Foreign Policy Restructuring and the Myriad Webs of Restraint*, [w:] *Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change*, red. J.J. Rosati, Columbia 1994.

**Karol BIENIEK** – politolog i turkolog; doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, specjalność: partie i systemy partyjne, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; magister filologii orientalnej, specjalizacja: turkologia, Uniwersytet Jagielloński. Wykładał gościnnie na Uniwersytecie Technicznym Bliskiego Wschodu (Ankara), Uniwersytecie Hacettepe (Ankara), Uniwersytecie Stambulskim, Uniwersytecie Bukareszteńskim, Uniwersytecie Pamukkale (Denizli), Uniwersytecie Aksaray oraz Uniwersytecie Süleymana Demirela (Isparta). Swoje zainteresowania badawcze koncentruje wokół zagadnień związanych z historią i polityką późnego Imperium Osmańskiego oraz współczesnej Republiki Turcji, ze szczególnym uwzględnieniem struktury tureckiego systemu politycznego i partyjnego, polityki zagranicznej tego państwa oraz specyfiki przywództwa politycznego na Bliskim Wschodzie.